

УДК35.1

Л. В. ПШЕНИЧНА

**РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ВИЩОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ:
ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ДО УМОВ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ**

Проаналізовано сучасну систему національної вищої освіти та стратегічні завдання, що стосуються її реформування у зв'язку з вимогами Болонського процесу, переваги та проблеми входження України в європейський освітній простір.

The modern system of national higher community and strategic tasks which touch its reformation in connection with the requirements of bologna process are analyzed in the article, advantages and problems of entrance of Ukraine in European educational space are done.

У XXI ст. Україною активізується курс на інтеграцію до Європейського Союзу (ЄС), на входження в європейський політичний, економічний і правовий простір та створення передумов для набуття членства в ЄС.

У зв'язку з цим, основні стратегічні завдання щодо розвитку держави лежать не лише у площині економічних перетворень, а й стосуються безперервної освіти та підвищення конкурентоспроможності випускників вищих навчальних закладів на ринку праці. Сучасна освіта повинна орієнтуватися на інноваційну економіку, розвиток людини, запити міжнародного ринку праці. Держава має стимулювати розкриття потенціалу науки, їй належить головна роль у налагодженні партнерських відносин між бізнесом і освітою. Наука, освіта і бізнес повинні бути інтегровані в єдину систему. Розвиток держави необхідно спрямувати за такою схемою “конкурентоспроможна особистість – конкурентноздатна освіта – конкурентноздатна економіка [3]”.

Отже, зміст інтеграційних процесів тут полягає в упровадженні європейських норм і стандартів в освіті, науці і техніці, поширенні власних культурних і науково-технічних здобутків у ЄС, що має працювати на підвищення в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграцію до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього та науково-технічного середовища.

У дослідженнях українських фахівців знаходимо аналіз проблем державного управління вищою освітою (О. Бандурка, В. Луговий, С. Майборода, В. Огаренко, Т. Лукіна, П. Матвієнко, Н. Протасова), концептуальних засад філософії освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, С. Клепко, В. Кремень, В. Корженко, В. Лутай), Болонського процесу як засобу інтеграції і демократизації європейської вищої школи (Я. Боллобаш, Н. Бондарчук, В. Бурега, М. Головатий, М. Згуровський, Т. Карран, М. Кисіль, О. Коваленко, В. Когут, А. Колот, В. Корольова, М. Степко, Б. Хорошун, В. Шинкарук, О. Явлінська та ін.). Разом з тим залишаються невирішеними проблеми адаптації державного управління вищою освітою України до вимог Болонського процесу.

Метою статті є: дослідити основні засади та стратегічні завдання щодо реформування вищої освіти в Україні.

Для цього необхідно проаналізувати основні здобутки та проблемні питання, які можуть з'явитися при входженні України до європейського освітнього простору.

Стратегічними завданнями реформування вищої освіти в Україні можна вважати трансформацію кількісних показників освітніх послуг у якісні, які мають базуватися на таких засадах:

– по-перше, це національна ідея вищої освіти, зміст якої полягає у збереженні й примноженні національних освітніх традицій. Вища освіта покликана виховувати громадянина держави Україна, гармонійно розвинену особистість, для якої потреба у фундаментальних знаннях та у підвищенні загальноосвітнього і професійного рівня асоціюється зі зміцненням своєї держави;

– по-друге, розвиток вищої освіти повинен підпорядковуватись законам ринкової економіки, тобто закону розподілу праці, закону змінності праці та закону конкуренції, оскільки економічна сфера є винятково важливою у формуванні логіки суспільного розвитку. Водночас необхідно враховувати при цьому не менш важливі чинники – соціальні, політичні, духовного життя, суспільної відомості, культури та морально-психологічних цінностей. Значна частина проблем, що накопичилася у системі вищої освіти, пов'язані насамперед з розбалансованістю комплексу зазначених чинників суспільних перетворень;

– по-третє, розвиток вищої освіти слід розглядати в контексті тенденцій розвитку світових освітніх систем, у т. ч. європейських. Зокрема, привести законодавчу і нормативно-правову базу вищої освіти України до світових вимог, відповідно структурувати систему вищої освіти та її складові, упорядкувати перелік спеціальностей, переглянути зміст вищої освіти; забезпечити інформатизацію навчального процесу та доступ до міжнародних інформаційних систем. Вищій школі необхідно орієнтуватись не лише на ринкові спеціальності, але й наповнити зміст освіти новітніми матеріалами, запровадити сучасні технології навчання з високим рівнем інформатизації навчального процесу, вийти на творчі, ділові зв'язки із замовниками фахівця [2].

Доцільно зазначити, що національна вища освіта первісно сформувалася в умовах централізованої держави. На сучасному етапі розвитку процесу модернізації системи вищої освіти в Україні, як указують деякі дослідники, явно не вистачає системної координації, глибокого наукового аналізу, послідовності в реалізації прийнятих програмних документів.

Характеризуючи систему національної вищої освіти, яка мала місце до початку конкретних процедур реалізації принципів Болонської декларації, значна кількість дослідників вказувала на наявність жорсткої адміністративної вертикалі, що нівелювало ініціативу регіональних вищих закладів, ускладнювало проведення ними власної навчальної, кадрової і фінансової політики. Пострадянські адміністративні підходи до державного управління закладами вищої освіти проявляються в контролі за змістом навчання, втручанні держави в їх внутрішні справи. Пошук шляхів боротьби з негативними тенденціями у вищій освіті регіону ускладнюється через неможливість створити дієві механізми громадського контролю при цьому з

наданням права громадськості визначати політику розвитку навчального закладу [4].

Відповідно до Закону України “Про освіту”, підготовка кваліфікованих робітників, а також молодших спеціалістів, бакалаврів, спеціалістів і магістрів (фахівців з вищою освітою) здійснюється за освітньо-кваліфікаційними рівнями (ступеневою освітою) згідно з відповідними освітньо-професійними програмами (рис.).

Рисунок. Структура ступеневої вищої освіти України

До початку офіційних процедур адаптації до умов Болонського процесу зіставлення освітньо-кваліфікаційних рівнів, прийнятих в Україні, з європейською системою кваліфікацій (англосаксонська система) наведено в таблиці.

Таблиця

Порівняння освітньо-кваліфікаційних рівнів в Україні та Європі

<i>Освітньо-кваліфікаційні рівні в Україні</i>		<i>Рівні кваліфікацій вищої освіти FHEQ (Рівні European Qualifications Framework)</i>
Рівень відсутній		D докторський ступінь (Ph) (Level 8)
Магістр	Фахівець	M ступінь магістра, диплом аспіранта сертифікат аспіранта (Level 7)
Рівень відсутній		H ступінь бакалавра з відзнакою, сертифікати і дипломи закінчених навчальних закладів (Level 6)
Бакалавр		I звичайний ступінь бакалавра, основний ступінь, дипломи про вищу освіту спеціалізована освіта і навчання (Level 5)
Рівень відсутній		C посвідчення про вищу освіту (Level 4)

Проблеми модернізації та розвитку системи вищої освіти України досить глибоко й змістовно розкриваються дослідниками в їх науково-методичних працях. Так, якщо говорити про перехід від трирівневої структури вищої освіти (бакалавр, спеціаліст, магістр) до дворівневої (бакалавр, магістр), то слід мати на увазі і враховувати такі фактори:

- недостатність існуючого рівня практичної підготовки бакалаврів задля успішної фахової діяльності;
- необізнаність роботодавців щодо освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр” та його компетенції, кваліфікаційних можливостей, і пов’язану з цим неготовністю приймати на роботу випускників з цим рівнем;
- необхідність посилення фахової спрямованості змісту навчання бакалаврів, що потребує перегляду переліку спеціальностей, кваліфікацій, навчальних планів та інше.

Н. Протасова, О. Іваницький акцентують увагу на провідній ролі Болонської декларації в управлінні створенням єдиного європейського простору вищої освіти [1, с. 315–316]. При цьому не можна не враховувати і ту обставину, що входження України до європейського освітнього простору може спровокувати певні негативні процеси, зокрема, посилення відтоку за кордон кращих випускників українських університетів, викладачів та науковців.

Т. Лукіна вказує на необхідність запровадження державою механізму зовнішнього оперативного та об’єктивного оцінювання досягнутого стану в освіті, визначення ефективності й результативності освітніх реформ та конкретних управлінських рішень, а механізм оцінювання якості освіти визначає як одну з обов’язкових умов входження України до європейського та світового співтовариства [1, с. 390–392].

О. Зарудін розглядає Болонський процес як базу модернізації системи вищої освіти з допомогою урізноманітнення навчальних програм на основі диверсифікації, забезпечення відповідності між змістом освіти й рівня підготовки випускників та потребами ринку, трансформації освіти дорослих з розширенням програми і подовження термінів навчання, налагодження нових зв’язків із міжнародними організаціями, формування умов для мобільності учасників ринку освітніх послуг і ринку праці [1, с. 322–324].

Н. Бондарчук висвітлює проблеми у реформуванні вищої освіти, пов’язані не стільки із її розвитком і набуттям нових якісних ознак, скільки із загрозою втратити кращі освітні традиції, знизити національні стандарти якості освіти [1, с. 321–322].

Маючи на увазі і враховуючи можливі негативні наслідки і проблеми, пов’язані зі вступом до європейського простору освітніх послуг, зараз все ж практично ніхто не сумнівається у загальному позитивному його результаті.

Аналіз даних та інших публікацій дозволяє сформулювати основні здобутки, які отримає Україна в ході реалізації ідей Болонського процесу, а саме:

- використання ефективних елементів західного менеджменту в державному управлінні освітою;
- розвиток співпраці і зближення України з іншими Європейськими країнами;
- підвищення якості освіти, завдяки задоволенню єдиним критеріям гарантування

якості, які визначені Європейськими організаціями (INQAANE, ENQA, CEENET);

– підвищення конкурентноздатності національної вищої освіти, її привабливості для іноземних громадян та підвищення рейтингів вищих навчальних закладів (ВНЗ);

– розпізнання та визнання дипломів про вищу освіту на європейському ринку праці;

– розширення можливостей студентів для продовження навчання за програмами магістерської підготовки та отримання вченого звання доктора філософії в закордонних університетах, проходження стажування та підвищення кваліфікації за кордоном;

– підвищення реальної автономії та відповідальності ВНЗ, послаблення уніфікації змісту освіти з боку держави, що стримує адаптацію вищої освіти до вимог ринку праці;

– досягнення рівня підготовки фахівців, затребуваних на європейському ринку праці;

– підсилення мобільності студентів, викладачів та науковців;

– підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу та поліпшення умов працевлаштування випускників в європейських країнах завдяки академічній мобільності;

– підвищення мотивації та рівня засвоєння іноземних мов студентами, викладачами та науковцями.

– активне використання нових технологій у викладанні;

– використання сучасних моделей управління ВНЗ;

– можливість зростання продуктивності праці вчених, педагогів, допоміжного персоналу ВНЗ;

– зростання заробітної плати висококваліфікованих фахівців.

На шляху реформування вищої освіти європейських країн виникає значна кількість проблем, які можуть бути умовно розділені на чотири групи:

1) внутрішні проблеми, пов'язані з реалізацією основних функцій вищих навчальних закладів (проведення наукових досліджень, організація навчального процесу, ефективне методичне забезпечення);

2) зростання конкурентоспроможності вищих навчальних закладів;

3) рівень та якість управління вищими навчальними закладами;

4) зміна умов, у яких функціонують вищі навчальні заклади (фінансові обмеження, потреба суспільства в неперервній освіті, зменшення кількості абітурієнтів у європейських країнах).

Наведені проблеми спонукають європейські країни знаходити нові підходи, створювати нову політику і законодавчу базу у сфері вищої освіти.

Слід зазначити, що у процесі адаптації до умов Болонської декларації кожна країна діє, виходячи із глибоко виваженого трактування її основних положень і співвідношення цих положень з національними особливостями. Адже система освіти кожної країни, у тому числі і України, є унікальним явищем, глибоко пов'язаним з духовними та матеріальними аспектами минулого й сучасного. З огляду на це, у кожній країні освіта та її організація мають свої особливості.

При реформуванні вищої освіти ураховуються пріоритети збереження культурної різноманітності національних систем освіти, а також поліпшується міжнародна співпраця, розширюється мобільність, забезпечується працевлаштування студентів у європейському чи міжнародному ареалі, активізується міжнародна конкурентоспроможність закладів вищої освіти.

Література:

1. Актуальні проблеми державного управління на новому етапі державотворення : матер. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (31 трав. 2005 р., м. Київ) : у 2-х т. – К. : Вид-во НАДУ, 2005.

Т. 1. – С. 315–316, 321–324, 390–392.

2. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес / [уклад. М. Степкота ін. ; відп. ред. М. Степко] ; М-во освіти і науки України, Наук.-метод. центр вищ. освіти. – К., 2004. – 26 с.

3. Національна стратегія розвитку “Україна-2015”. – К. : Громад.-політ. об’єд. “Український форум”, 2008. – 72 с.

4. Політика розвитку вищої освіти України. – Режим доступу : <http://www.icps.kiev.ua>

Надійшла до редколегії 19.04.2009 р.